

Şii Müfessir Ebü'l-Kasım Hûî'nin Kıraat Anlayışı

Mirniyaz MÜRSELOV*

Abstract

In this article have been given one of the great interpretation scientists of the Shiah faith- Abul-Kasim al-Musavi al-Khoi's opinions connected with "mutavativity" of the "Yedi Giraat". The article consists of five items.

In the first item have been given evidences which Khoi has advanced on giraat is not be "mutavativir". Khoi has explained these evidences in the five points. These shall be able to do essence as the following:

1. Khoi has put in a claim that giraat legends have been come by "ahad" way and some ravis have not been "sika".
2. Garés have taken their giraats by "ahad" way.
3. Referènces closed giraats with gare were not "mutavativir".
4. Each gare has furnished evidence about its "health". Nevertheless, in Khoi's opinion if giraats have been come from Prophet by "ahad" way there was no need to proof their correctness.
5. In the fifth point Khoi has declared that some giraats have been denied by some authors.

In the second item Khoi has enlisted one by one scientists' advanced evidence who had accepted giraats' "mutavativity" and he has tried to settle up them.

In the third item Khoi put forward scientists' evidences one by one which have accepted giraats being "mutavativir" and he has worked to rot them.

In the fourth item Khoi has made remarks that Ahli Sunna's scientists' opinions put in a claim for coming Koran on "Yedi Harf" have not been true and that it has not been stubborn proportionality with hadises have been come from Prophet about coming Koran on "Yedi Harf" and in defiance of existence of these hadises in the Shiah's sources.

In fifth item Khoi has said that there were many ways of coming Koran on "Yedi Harf" have been remarked and Khoi has tried to enlist and settle accounts with the most important of them.

Şii-İmâmî geleneğin kıraat anlayışı Sünnî anlayıştan farklılık arzeder. Zira Şia'aya göre Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminden

* Bakü Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Aspirantı.

tevâtürle nakledildiği sabit olsa da kıraatlerin ona isnadı sabit değildir. Ayrıca Ehl-i Sünnet hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'e isnad olunan Kur'an'ın yedi harf üzerine indiğine dair rivayetler de Şîa'ca muteber kabul edilmemektedir. Şîa'nın bu anlayışı benimsemesinin en önemli nedeni kendi hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerdir. Buna göre İmam Ca'fer es-Sâdık'a "insanlar Kur'an'ın yedi harf üzerine indiğini söylemektedirler. Bu konuda ne dersin?" diye sorulmuş, o da cevaben "Allah'ın düşmanları yalan söylemişlerdir. O, Tek'in (Allah'ın) indinden tek harf üzerine inmiştir. İhtilaf râvilerden kaynaklanmaktadır." şeklinde cevap vermiştir.¹ Şîî kaynakların bazılarında yedi harfle ilgili Ehl-i Sünnet kaynaklarındaki rivayetlere benzer rivayetlere rastlansa da² mezkûr mezhep alimlerinin çoğunluğu "tek harf"le ilgili rivayetleri esas almışlardır. Bu makalede son dönem Şîî düşüncesinin önemli alimlerinden biri olan Ebû'l-Kâsım Hûî'nin kıraat anlayışını incelemeye çalışacağız.

Hûî kıraatle ilgili görüşlerini *el-Beyân* adlı tefsirinde ele almıştır. Şunu belirtmek gerekir ki, Hûî de Şîî ülemanın çoğunluğu gibi yedi kıraatin mütevâtir oluşunu kabul etmez. Ona göre bu kıraatler âhâd yolla gelmiştir. Hatta bazı râvilerinin sikalığı bile sabit değildir. Bu yedi kıraat kâriyelerinin kendi kıraatlerini alma yoluna baksak bunların âhâd yolla nakledildiğini görürüz. Hûî'ye göre ayrıca her bir kârinin kendi kıraatının sihhati konusunda delil getirmesi ve onu izleyenlerin de bu konuda delil getirmesi ve diğer kıraatlere karşı çıkması kıraatlerin kâriyelerinin içtihad ve reylerine dayandığının kati delilidir. Çünkü, şayet Peygamber'den mütevâtir yolla gelselerdi doğruluklarının isbatı için delile ihtiyac olmazdı. Yine ona göre bazı alimlerin yedi kıraatden bir kısmını inkar etmeleri onların tevâtür derecesine ulaşmadıklarının delilidir. Örneğin, İbn Cerir et-Taberi İbn Âmirin kıraatını inkar etmiş, diğer bazı alimler de mezkur kıraatlere bir çok yönleriyle ta'nda bulunmuşlardır. Bazıları Hamza, bazıları Ebû Amr, bazıları da İbn Kesir kıraatine karşı çıkmışlardır. Bir kısım alim de Arap dili bakımından bunları tenkit etmiş ve kâriyelerin bir çok yerde hata ettiklerini vurgulamışlardır. Ahmed b. Hanbel, Yezid b. Hârûn, İbn Mehdî, Ebu Bekr b. Ayyâş ve İbn Düreyd gibi alimler Hamza'nın kıraatini inkar etmişlerdir. Ebu Zeyd, el-Esmâî ve Yâkub el-Hadramî *وما انتم بمصرخي* ifadesinde "ye'î müşeddede"yi kesreli okuduğu için onun hata ettiğini söylemişler-

¹ Küleyni, *el-Kaîfî*, thk. Ali Ekber Giffari, Tahran, Dördüncü Baskı, 1365, C. 2, s. 630-631; Hürr el-Amîlî, *Vesailü's-Şîa*, Kum, 1414, C. 4, s. 822; Meclîsî, *Biharu'envar*, Beyrut, 1403/1983, C. 31, s. 210-211

² Bkz. İbn Babaveyh el-Kumî (Şeyh Saduk), *el-Hisal*, thk. Ali Ekber Giffari, Kum, [t.y.], s. 358; Amîlî, *a.g.e.*, s. 164.

dir. Aynı şekilde başta Zeccac olmakla bir çok alim Ebü Amrın *يعقر لكم* ifadesinde ra'yı lam'a idgam etmesinin aleyhine çıkmışlardır.³

Hûî kıraatlerin tevâtür derecesine varmadıklarını ispat etmek için çeşitli Sünnî alimlerden bu konuda uzunca nakiller yapmaktadır. Örneğin, o İbnü'l-Cezerî'nin şöyle dediğini nakletmektedir:

Bir yönüyle de olsa Arapça'ya uygun olan ve aynı şekilde ihtimâlî bile olsa Osman mushaflarından birine uygun olan ve senedi sahîh olan her kıraat sahîh olup reddi caiz değildir ve inkarı helal olmaz. Bilakis o, Kur'an'ın indiği yedi harftendir (el-ahrufu' seb'a) ve insanların ister yedi veya on imamdan, isterse de diğer makbul imamlardan gelsin onları kabul etmesi farzdır. Ne zaman ki, yukarıda zikr ettiğimiz bu üç esasta problem olsa o zaman bu kıraatler zayıf, şaz ve batıl sayılmalıdır ve burada da onların yedi kıraat imamından gelip gelmemesi önemli değildir.⁴

Ayrıca o, Ebü Şâme'nin *el-Murşidu'l-vecîz*'inden şu nakilleri yapmaktadır:

Yedi kıraat imamına isnad edilen tüm kıraatlerin doğruluğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu yedi kâri ve diğerlerinin kıraatleri içerisinde doğru olanı (icmâî) olduğu gibi doğru olmayanı (şaz) da vardır. Mezkûr yedi kari meşhur oldukları ve kıraatlerinde üzerinde ittifak edilen sahîh olanlarının çokluğu dolayısıyla diğerlerine üstün gelmişlerdir.⁵

Hûî, Mekkî ve Muhammed Saîd el-Üryân'dan alıntılar yaparak çeşitli alimlerin meşhur yedi kıraat içinde bir kısmını diğerlerine üstün tutmalarını, ayrıca bu kıraatlerin şaz nakillerden müstağni olmayışlarını da onların tamamen tevâtüre dayandıkları görüşünü çürüttüğünü düşünmektedir.⁶

Hûî'ye göre İbnü'l-Cezerî ve Ebü Şâme'nin mezkûr görüşleri kıraatlerin mütüvâtir olmadığına delili olup başta Hâfız Ebü Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, Ebü Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib ve Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî olmakla selef ve halefin büyük imamlarının çoğunluğunun görüşü de bu doğrultudadır. O, bu konuda muhakkık alimlerin ihtilaf etmediklerini vurgulamaktadır. Ayrıca Hûî bu konudaki delillerin bu kadar açık olmasına rağmen tarihte Endelüs müftüsü Ebü Saîd gibi kıraatlerin tevâtür yo-

³ Hûî, *el-Beyân fî tefsîri'l-Kur'an*: Beyrut, 1395/1975, s. 151-152

⁴ Hûî, *a.g.e.*, s. 153; bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'İkirâati'-aşr*, nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire, [t.y.], C. 1, s. 9.

⁵ Hûî, *a.g.e.*, s. 153; ayrıca bkz. Bahrânî, *el-Hadâiku'n-nâdirâ*, thk. Muhammed Takî el-İrevânî, Kum, [t.y.] C. 8, s. 101; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut, 1977, C. 2, s. 262-263; Ebü'l-Fazl Mîr Muhammedî ez-Zerendî, *Buhus fî tarihi'l-ur'ân*, Kum: 1420, s. 166.

⁶ Hûî, *a.g.e.*, s. 156.

luyla gelmediğini iddia edenleri tekfir edenlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre mezkûr görüşe sahip olanların hatası kiraatlerin mütevâtir oluşuyla Kur'an'ın mütevâtir oluşunu bir biriyle karıştırmalarından kaynaklanmaktadır. Halbuki ileride de göreceğimiz gibi Hûî bunu doğru bulmamaktadır.

Kiraatlerin mütevâtir olduğunu kabul edenler bu konuda bir çok delil ileri sürmüşlerdir. Hûî bunların önemli olanlarını ele alarak çürütmeye çalışmaktadır. Bu delillerden ilkinde göre selef ve halef alimleri kiraatlerin mütevâtir oluşunda icma etmişlerdir. Hûî'ye göre bu iddia doğru değildir. Çünkü yukarıda da zikr ettiğimiz gibi aynı mezhebe mensup olan bir çok alim bile bu konuda ihtilaf etmişlerdir. İkinci delile göre sahabe ve tabiunun Kur'an konusunda gösterdikleri ihtimam kiraatlerin tevâtür yoluyla geldiğini göstermektedir. Hûî bu iddiayı da doğru bulmaz. Ona göre bu, kiraat keyfiyetinin değil bizzat Kur'an'ın kendisinin tevâtür yoluyla geldiğini göstermektedir. Üstelik bir çok alim kiraatlerin en azından bir kısmının ya haber-i vâhîde veya kâriilerin kendi içtihadlarına dayandığı görüşünü savunmuşlardır. Şayet böyle olmasaydı bu delile göre yedi ve ya onla sınırlamaya gerek kalmadan bütün kiraatlerin mütevâtir addedilmesi gerekirdi.

Kiraatlerin tevâtüre ulaştığını kabul edenlerce ileri sürülen başka bir delile göre şayet bu yedi kiraat mütevâtir olmazsa Kur'an da mütevâtir olmaz. Çünkü onlara göre Kur'an bize meşhur hâfız ve kâriiler tarafından ulaştırılmıştır. Onların kiraatlerinin mütevâtir oluşu Kur'an da mütevâtirliğini gerektirmektedir. Aksi durumda ise Kur'an'ın da mütevâtir olmadığını kabul etmemiz gerekir. Hûî'ye göre bu iddia da doğru değildir. Ona göre Kur'an'ın mütevâtir oluşu kiraatlerin mütevâtir olmalarını gerektirmez. Çünkü kelimenin keyfiyetindeki ihtilaf onun aslındaki ittifaka engel değildir. Mesela, meşhur şair Mütenebbî'nin kasidelerinin lafızlarında râviler arasında ihtilaf sözkonusu olmuşsa da bu kasidelerin ondan tevâtür yoluyla gelişinde her hangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Yine râvilerin Hz. Peygamber'in hicretinin özellikleriyle ilgili ihtilafı bizzat hicretin vukuu konusundaki bilginin tevâtür oluşuyla çelişmez. Kâriiler vasıtasıyla bize ulaşan kiraatlerin özellikleridir. Kur'an'ın aslına gelince o, bize tevâtür yoluyla ulaşmıştır. Kur'an bize halefin seleften nakliyle ve onların bunu kendi kalblerinde ve yazılarında hıfz etmeleriyle ulaşmıştır. Bunda ise kâriilerin hiç bir dahilî bulunmamaktadır. Bu yedi veya on kârinin hiç var olmadıkları farz edilse bile Kur'an yine mütevâtir yolla sabit olurdu. Kur'an'ın büyüklüğünü sınırlı sayıda şahıslara dayanmaz.

Bu konudaki bir diğer delile göre şayet kiraatler mütevâtir olmazsa Kur'an'ın bir kısmı da mütevâtir olmazdı. "ملك" , "مالك" ve

benzerlerinde olduğu gibi. Bu ikisinden birinin tahsis edilmesi doğru olmayan bir tahakkümdür. Bu delili İbnü'l-Hâcib ileri sürmüş ve bir grup insan da ona tabi olmuştur. Hûî'ye göre bu delil de geçersizdir. Zira onu doğru kabul ettiğimiz taktirde bütün kıraatlerin mütevâtir olduğunu ileri sürmeliyiz. O zaman onların yediyle sınırlandırılması da doğru olmayan bir tahakküm olurdu. Çünkü bir çoğunun itiraf ettiği gibi bu yedi karinin dışında da bazıları onlardan daha sika ve kıraat vecihlerinde daha bilgili kariler bulunmaktadır. Bu, tevâtürün onların (yedi karinin) kıraatleriyle sınırlandırılmasının sebebi olamaz. Hûî'ye göre ayrıca kıraat ihtilafı Kur'an'ın başka bir şeyle karıştırılmamasının, onun biçim veya i'rab bakımından ayırd edilmemesinin sebebi olabilir. Ancak bu Kur'an'ın aslının mütevâtir oluşuyla çelişmez. Çünkü biçim ve i'rab farklı olsa da madde mütevâtirdir.⁷

Hûî Kur'an'ın mütevâtir oluşunun kıraatlerin de mütevâtir olmalarını gerektirmediği konusunda kendi görüşlerini desteklemek için bir çok alimden nakiller yapmaktadır. Örneğin o, Zerkânî'den şu sözleri nakletmektedir:

Bazıları yedi kıraatin övülmesinde mübalağaya yol vererek "yedi kıraatin tevâtürünün lüzumunu kabul etmeyenlerin sözü küfürdür" demişlerdir. Zira bu, bütünlükte Kur'an'ın mütevâtir olmadığına götürmektedir. Bu görüş Endelüs müftüsü Ebu Said Ferec b. Leb'e dayandırılmaktadır. O, kendi görüşünü savunmak ve onun görüşünü kabul etmeyenleri redd etmek için büyük bir risale yazmıştır. Ancak onun delili doğru değildir. Yedi kıraatin mütevâtirliğinin kabul edilmemesi Kur'an'ın mütevâtir yolla gelmediğini iddia etmek anlamına gelmez. Çünkü Kur'an'la yedi kıraat arasında fark vardır.⁸

Zerkeşi ise şöyle demektedir:

Kur'an ve kıraatler birbirinden farklıdırlar. Kur'an Hz. Peygamber'e beyan ve icaz için indirilen vahydir. Kıraatler ise mezkûr vahyin lafızlarının harfler konusunda, ayrıca onların tahfif, teşdid ve diğer yönlerinin keyfiyetleri konusundaki ihtilafdır. Yedi kıraat cumhurun görüşüne göre mütevâtirdir. Onun meşhur olduğu da denilmiştir.... Ancak gerçek şu ki o, yedi imamdan mütevâtir olarak gelmiştir. Peygamber'den mütevâtir yolla gelmesi ise problemlidir. Bu yedi kıraatin istinatları kıraat kitaplarında mevcuttur ve o, bir

⁷ Hûî, a.g.e., 158-159

⁸ Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, [t.y.], C. 1, s. 432-433

şahsın diğer bir şahıstan nakletmesi yoluyla (haber-i vahid) rivayet edilmiştir.⁹

Hûî yedi kıraatin hadislerde zikrolunan yedi harfle aynı olduğuna dair iddiaları da ele almaktadır. Ona göre bu iddia temelsizdir. Zira İbnü'l-Cezerî'nin de vurguladığı gibi zikri geçen yedi kıraat hicri III. yüzyılın başlarında Bağdat'ta yaşamış olan İmam Ebû Bekir b. Mücâhid'e kadar diğerlerinden seçilmiyorlardı. O, Haremeyn, İrâkeyn ve Şam'ın meşhur imamlarından yedi kıraati *Kitâbü's-Seb'a* adlı eserinde topladı. Bunlar, Nâfî, Abdullah b. Kesîr, Ebû Amr İbnü'l-Ala, Abdullah b. Âmir, Âsim, Hamza ve Kisâî'nin kıraatleridir. Bundan dolayı bazıları yedi kıraatin yedi harf olduğunu zann etmişlerdir. Halbuki, bu doğru değildir. Hatta bir çok alim çok sayıda kıraat içinden yedisini seçtiği için, İbn Mücâhid'i kınamışlardır. Ahmed b. Amr el-Mehdevî bunlardan birisidir. İsmail b. İbrahim b. Muhammed el-Kurra ve Ebû Muhammed el-Mekkî de bunlar arasındadır. Üstelik yedi kıraatin yedi harf olduğuna dair Hz. Peygamberden herhangi bir nass bize ulaşmamıştır. Bu mümkün de değildir. Zira kıraat imamları Hz. Peygamber'den çok çok sonraları yaşamışlardır. Üstelik bunlardan bir kısmı daha sonra bu yedi kıraat içinde mütalaa edilmiştir. Örneğin, Kisâî Memun döneminde yedi kıraate ilave edilmiştir. Ondan önce Yakub el-Hadremî yedinci olarak kabul görmüştür. İbn Mücâhid hicri 300-cü yılda Yakub'un yerine Kisâî'yi yerleştirdi. Şeref el-Merisî, Kurtubî, İbn Nahhâs, İbn ul-Cezerî ve Ebû Şâme gibi önemli alimler de yedi kıraatin yedi harf olmadığı düşüncesini taşımışlardır.¹⁰ Hatta, el-Merisî ve Ebû Şâme yedi kıraatin yedi harf olduğunu söyleyenleri cahillikle suçlarlar. Hûî bir çok müellifin kıraatleri cem eden kitaplar yazdığını vurgular. Ona göre kıraatleri kitap halinde ilk cemedten muteber müellif Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm (ö. 224) olmuştur. O, kendi eserinde bu yedi kâriyle birlikte yaklaşık yirmi beş kâriyi zikretmiştir. Ondan sonra ise Antakya'da yaşamış olan Ahmed b. Cübeyr b. Muhammed el-Kufî (ö. 257) beş kıraati cemedten bir kitap yazmıştır. Ondandan sonra da Gazi İsmail b. İshâk el-Malikî (ö. 282) içinde bu yedi imamın da bulunduğu yirmi imamın kıraatini cemettiği bir kitap yazmıştır. Ondandan sonra İbn Cerir et-Taberî (ö. 310) yirmiden fazla kıraati ihtiva eden "el-Cami" isimli kitap yazmıştır.¹¹

Hûî "yedi kıraat mütevâtir yolla gelmese de kati delillerle sabit olduğu için zan ifade etmez" görüşünü de doğru bulmaz. Ona göre

⁹ Hûî, a.g.e., s. 160; ayrıca bkz. Zerkeşi, *el-Burhan*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1376, C. 1, s. 318-319

¹⁰ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân (Tefsîru'l-Kurtubî)*, Beyrut: 1985/1405, C. 1, s. 46.

¹¹ Hûî, a.g.e., s. 160-163

kıraatler rivayet olarak açık değillerdir. Onların bir çoğu kâriilerin içtihadına dayanmaktadır. Kâriiler arasındaki kıraat ihtilaflarına dik-kat ettiğimizde bunların bir çoğunun mushafların nokta ve şekiller-den yoksunluğuna dayandığını görürüz. Zira İbn Ebû Hişâm'ın da vurguladığı gibi mushaflar önceleri nokta ve şekillerden mahrum-dular. Her bir bölgede yaşayanlar onu sahabelerden hatlara uygun olması şartıyla dinleyerek elde ediyorlardı. Hatlara uygun olmayan-ları ise kabul etmiyorlardı. Çeşitli bölgelerin kâriileri arasındaki ihti-laf böyle ortaya çıktı. Fakat zaman değişti ve müslümanlar Ku'an'ı korumak amacıyla ona noktalar eklediler.¹²

Hûî'ye göre bütün kıraatlerin rivayetlere dayandığını ve râvilerinin de hepsinin sika olduğunu kabul etsek bile bunların bazı-larının kati olarak Hz. Peygamber'den sadır olmadığını bilmekteyiz. Zira bütün kıraatlerin Hz. Peygamber'den sadır olduğu kabul edil-mesi mümkün değildir. Çünkü bu kıraatlerin bir kısmı diğerini ya-lanlamaktadır. Böyle olunca da onların hepsi delil olma vasfını kay-bederler. Eğer kıraatler Peygamber'den tevâtür yoluyla gelselerdi onlar arasında çelişki bulunmaz ve hepsinin Kur'an sayılmaları ge-rekli olurdu. Halbuki, durum böyle değildir.¹³

Bütün bunlardan sonra Hûî Kur'an'ın gerçekten de yedi harf üzerine inip inmediği problemini ele almaktadır. Yukarıda da vur-guladığımız gibi Hûî dahil Şii geleneğe mensup olan alimler genel olarak İmam Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "Kur'an yalnız bir harf üzerine nazil olmuştur" görüşünü savunurlar. Ehli-Sünnet kaynak-larında ise sahih olarak kabul edilen Kur'an'ın yedi harf üzerine indiği hadisi temel alınmıştır. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

عن عبدالله بن عباس حدثه ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال: اقرأني جبريل على حرف، فراجته فلم ازل استزيده ويزيدني حتى انتهى الى سبعة احرف

Abdullah b. Abbas Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmiştir: Cebraîil bana bir harf üzere okuttu. Artırması için müracaat ettim. Tekrar tekrar aynı müracaatımı yapıyordum, o da her seferinde artırıyor. Nihayet yedi harfe çıktı.¹⁴

عن ابي بن كعب قال: كنت في المسجد فدخل رجل يصلى فقرأ قراءة انكرتها عليه؛ ثم دخل آخر فقرأ قراءة سوى قراءة صاحبه. فلما قضينا الصلاة دخلنا جميعا على رسول الله صلى الله عليه و سلم فقلت: ان هذا قرأ قراءة انكرتها عليه و دخل آخر فقرأ سوى قراءة صاحبه. فامرهما رسول الله صلى الله عليه و سلم فقرأ. فحسن ان النبي صلى الله عليه و سلم شاتهما....

Übeyy b. Ka'b şöyle dedi: Mescidde idim. Birisi içeri girip namaza durdu ve tanımadığım bir kıraat okudu. Sonra baş-

¹² Hûî, a.g.e., s. 164-165

¹³ Hûî, a.g.e., s. 166

¹⁴ Buhari, "Fezailü'l-Kur'an", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 313

ka biri girdi, o da, arkadaşının okuduğundan başka bir kıraat okudu. Namazı bitirince hep birlikte Rasulüllah (sav)'ın yanına girdik. Ben şöyle dedim:

- Bu şahıs, benim bilmediğim bir kıraat okudu. Sonra diğeri girdi, o da arkadaşının okuduğundan başka bir kıraat okudu

Rasulüllah, onlara okumalarını emretti. Onlar da okudular. Peygamber (sav) ikisinin de okuyuşunu beğendi....."¹⁵

Ehl-i Sünnet kaynaklarında bu konuda çok sayıda sahih olarak kabul edilen rivayet bulunmaktadır. Hûî bu konuda Şif kaynaklarda yer alan rivayetten yana tavır almaktadır. O Şîa akidesini esas alarak dini konularda müracaat edilecek kaynakların Kur'an ve Ehlî Beyt olduğunu ileri sürer. Çünkü ona göre Hz. Peygamber (sav) kendisinden sonra onlara itaati emretmiştir. Bunun için de onlardan sahih olarak gelen bir görüşle çelişen rivayetlerin hiç bir değeri bulunmamaktadır. Bundan dolayı Hûî Ehl-i Sünnet kaynaklarındaki bu rivayetlerin senedlerinden bahsetmeyi bağlı bulunduğu mezhebin hadis tekniği açısından doğru bulmamaktadır. Fakat ona göre bu rivayetlere dikkat edildiğinde aralarında birçok çelişkinin bulunduğu görülür. Örneğin, bu rivayetlerin bazılarına göre Cebrail Peygamber'e bir harf üzerine okutmuştur. Sonra Peygamber ondan artırmasını istemiş ve istediği olmuştur. Fakat bu tedrici yolla artırılma bazı rivayetlere göre ikinci defadan sonra bir defa, bazılarında göre ise üçüncü defadan sonra artırılmış ve dördüncü defa yedi kıraat emri gelmiştir. Yine bu rivayetlerde çelişkili noktalardan biri de rivayetlerden bazılarında göre bütün artırmalar bir mecliste vuku bulmuş ve üstelik Hz. Peygamber'in artırma talebi de Mikail'in yol göstermesiyle olmuştur. Bunun üzerine Cebrail yediye ulaşınca kadar artırmıştır. Rivayetlerin bazılarında ise Cebrail her defasında birini ilave etmek suretiyle artırmıştır. Rivayetlerin bazılarında göre Übeyy mescide girmiş ve bir şahsın onun kıraatının hilafına okuduğunu görmüştür. Bazılarında ise o mesciddeyken iki şahıs oraya girmiş ve onun kıraatının hilafına okumuşlardır. Hûî'ye göre rivayetlerdeki bu çelişkiler onların sıhhati konusunda kuşkular uyardırmaktadır. Üstelik bu rivayetler İmam Ca'fer es-Sâdık'tan gelen yukarıdaki rivayetle de çelişmektedir.¹⁶

Hûî yedi harfin hangi anlama geldiğine dair Ehl-i Sünnet geleceğindeki önemli görüşleri de ele alarak çürütmeye çalışmaktadır. Bu görüşlerden birine göre yedi harften maksat yakın anlamların farklı lafızlarla ifade edilmesidir. Mesela, "اصع", "اسرع", "عجل" şeklinde olduğu gibi. Bütün bu harfler Hz. Osman dönemine kadar

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 127

¹⁶ Bkz. Hûî, *a.g.e.*, s. 169-178

de olduğu gibi. Bütün bu harfler Hz. Osman dönemine kadar mevcut olmuş, daha sonra Hz. Osman onları bir harfle sınırlayarak geri kalan altı harfle yazılmış olan mushafların yakılması emrini vermiştir. Bu görüşü Taberî, İbnü Abdî'l-Berr gibi müellifler tercih etmiştir. Kurtubî'ye göre bu, ilim ehlinin ekseriyetinin görüşüdür.¹⁷ Bunu kabul edenler bir çok rivayetten hareket ederler. Taberî'nin Muhammed b. Beşer ve Ebu Sâib yoluyla Hammâm'dan rivayet ettiği-ne göre Ebû Derdâ Duhan suresinin 44. ayetini bir şahısa şöyle okutuyormuş: " * طعام اللبثيم * " Adam ise bunu " * ان شجرت الزقوم * طعام الاثيم * " şeklinde okumuş. Çok çalışmasına rağmen adama ayeti doğru şekilde okutmayı başaramayan Ebû Derdâ ona ayeti " * ان شجرت الزقوم * طعام الفاجر * " şeklinde okutmuştur.¹⁸

Yukarıdaki görüşü mudafaa edenler bu ve benzeri rivayetleri esas almışlar. Bu, Kur'an'daki bazı kelimelerin eş anlamlı kelimelerle değiştirilmesin caiz olduğu anlamına gelmektedir. Fakat azabın rahmet olarak takdimi gibi değişikliklere izin verilmiyor. Hûî bu görüşü isabetli bulmaz. Ona göre bu görüş, Kur'an'ın bütün insanlığa ebedi mucize olma özelliğini ortadan kaldırır niteliktedir. Hz. Peygamber'in bunâ ruhsat vermesi düşünülemez. Örneğin, Hz. Peygamber'in Yasin suresinin *علي صراط* * *انك لمن المرسلين* * *يس* * *والقرآن الحكيم* * *انك لمن المرسلين* * *علي صراط* * *يس* * *والذكر* * *مستقيم* * *تنزيل العزيز الرحيم* * *لتتذرا* * *وما انذر اباؤهم فهم غافلون* * *العظيم* * *انك لمن الانبياء* * *ولا طريق سوي* * *ان انزال الحميد الكريم* * *لتخوف قوما ما خوف اسلافهم فهم ساهون* şeklinde okunmasına müsaade etmesi mümkün müdür? Üstelik Yunus suresinin 15. ayetinde "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam." denmektedir. Peygamber Kur'an'ı kendisi için değiştiremiyorsa başkası bunu nasıl yapabilir ki? Hz. Peygamber Berâ b. Azib'e bir duadaki ifadeyi "ونبيك الذي ارسلت" şeklinde öğretmiş, Berâ da bunu "ورسولك الذي ارسلت" diye okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber "resul" sözünün "nebi" sözüyle değiştirilmemesini emretmiştir. Hûî'ye göre duada böyle bir değiştirme söz konusu olamazsa Kur'an'da hiç olmaz. Bu görüşü savunanlar bununla Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yedi harfle okumuş olduğunu savunuyorlarsa o zaman Kur'an'ın tamamı için bunu delillendirmeleri gerekir ki bu da imkansızdır. Yine bunu delil getirenler bu harflerin ümmet için bir kolaylık olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü tek bir harfle okumak onlar için mümkün olmaya bilir. Fakat Hûî'ye göre tarihe baktığımızda bunun tam aksini görürüz. Hatta kıraat ihtilafı konusunda ilk dönem müslümanlarının bir birini tekfir ettikleri ve Hz. Osman'ın da buna binaen onları tek bir kıraatle sınırladığı bir vakıdır. Bu da

¹⁷ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân (Tefsîru 'l-Kurtubî)*, C. 1. s. 42

¹⁸ Bkz. Taberî, *Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân (Tefsîru t-Taberi)*, Beyrut, 1415/1995, C. 25, s. 168-169

kiraatlerin çokluğunun ümmet için kolaylık değil tam aksine zorluk çıkardığını göstermektedir. Üstelik Kur'an'ın tek harfle okunması ümmet için zor da gelmemiştir. Zira, dil ve ırk farklılıklarına rağmen müslümanlar Osman döneminden sonra Kur'an'ı bir harf üzerine okuya bilmişlerdir. Şayet bu dönemde bu onlara zor gelmemişse fasih Arapçanın konuşulduğu Hz. Peygamber döneminde hiç gelmezdi. Hûî bütün bu nedenlerden dolayı Ehl-i Sünnet alimlerinin bir çoğunun da bu görüşü zayıf bulduklarını söyler. Bunlar arasında söz konusu rivayetlerin müşkil ve müteşabih olduğunu ileri süren Ebû Cafer Muhammed b. Sadan en-Nahrî ve Celaledin es-Suyutî gibi alimleri zikr etmek mümkündür.¹⁹

el-Ahrufu's-seb'anın anlamı konusundaki ikinci görüş onun Kur'an'ın indiği yedi bab anlamına geldiğidir. Bunlar zecr (yasaklar, nehy), emr, helal, haram, muhkem, müteşabih ve mesellerdir. İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir:

İlk kitab bir kapıdan bir harf üzerine inmiştir. Kur'an ise yedi kapıdan yedi harf üzerine nazil olmuştur. Bunlar zecr (yasaklar, nehy), emr, helal, haram, muhkem, müteşabih ve mesellerdir. Siz onun helalini helal, haramını haram kılın, emrolduklarınızı yapın, nehyolduklarınızı bırakın, mesellerinden ibret ve öğüt alın, muhkemiyle amel edin, müteşabihiye iman edin ve "Biz ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır" deyiniz.²⁰

Hûî bu görüşe de katılmaz. Ona göre bu rivayet Ebû Kureyb'in İbn Mesud'da isnaden naklettiği rivayetle çalışmaktadır. Buna göre Allah Kur'an'ı beş harfle indirmiştir. Bunlar, helal, haram, muhkem, müteşabih ve emsaldır.²¹ Ayrıca Hûî'ye göre haram ve zecir aynı anlamda olup rivayette bunların ayrı ayrı zikredilmesi anlamsızdır. Üstelik Kur'an'da bu rivayetdeki yedi harf içinde zikredilmeyen mebd-mead, kısas ve başka konular da bulunmaktadır. Şayet bunu kabul edenler bütün bu babları muhkem ve müteşabihte topladıklarını iddia ederlerse o zaman adı geçen bütün babları da bu iki mefhumla sınırlandırmaları gerekir. O zaman da Kur'an'ın yedi değil iki harfle sınırlandırılması lazım gelir.²²

Hûî yedi harfin çeşitli Arap lehçeleri ve kıratlerdeki vecih farklılıkları olduğuna dair görüşleri de zayıf bulduktan sonra Kur'an'ın yedi harf üzerine indiğine dair görüşün sahih bir anlama dayanma-

¹⁹ Hûî, a.g.e., s. 178-183

²⁰ Bkz. Hkim, *Müstedrek*, thk. Yusuf Maraşlı, Beyrut, 1406, C. 1, s. 553; İbnü Hacer, *Fethu'l-Bârî*, Beyrut, 1408/1988, C. 9, s. 24

²¹ Taberî, a.g.e., C. 1, s. 50

²² Hûî, a.g.e., s. 183-185

diğini söyler. Ona göre bu konuda Ca'fer es-Sâdık'tan gelen rivayette itibar edilmesi gerekmektedir.²³

Sonuç olarak Hûî'nin kıraat konusunda Şii-İmami çizgiyi benimseyen ulemanın genel görüşüne katıldığını söylemek mümkündür.

²³ Bkz. Hûî, *a.g.e.*, s. 185-193; Hûî'nin kıraat konusundaki görüşlerinin özeti için bkz. Hûî, *Kitâbu's-Salât*, Kum, 1413, C. 3, s. 473-475